

The European association of pedagogues and psychologist « Science »

INTERNATIONAL SCIENTIFIC - PRACTICAL WEB-CONGRESS

« **Be Smart!** »

CERTIFICATE

Confirms that

Лозова Ольга Николаївна

Took part in International scientific and practical congress

The head of the EAPP " SCIENCE "
Weber G.

**Geneva (Switzerland),
February 17-18, 2015**

«Science», the European Association of pedagogues and psychologists

INTERNATIONAL SCIENTIFIC-PRACTICAL WEB-CONGRESS
OF PEDAGOGUES AND PSYCHOLOGISTS

«BE SMART!»

the 17-18th of February 2015, Geneva (Switzerland)

VOL. II

2015, GENEVA

**Міжпрофесійна диференціація психосемантичного змісту категорії
«справедливість»**

Лозова О.М.

доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології Київського університету імені Бориса Грінченка, м. Київ

E-mail: lozovolga@gmail.com

Психосемантика свідомості, яка у своїй конкретиці відбиває характер засвоєних людиною цінностей, норм, установок, орієнтацій, опосередковує собою різні сторони соціальної дійсності [4]. Відповідно, виявлення психосемантичного змісту свідомості дозволяє визначити вплив останньої на соціальну активність суб'єкта [3]. У цьому контексті психосемантичне поле, зокрема, категорії «справедливість» формує правову сферу свідомості (правосвідомість), а відтак – і соціально-правову активність особи [1].

Починаючи з теорії «природних прав», розвинутої пізніше в деонтологічній концепції справедливості Дж. Ролза [9] та ліберальному егалітаризмі Р. Дворкіна [2], філософська теорія справедливості покладає в свою основу концепт рівності ресурсів – перерозподілу рівних часток усього, що можуть одержати у власність люди. У центрі подібного перерозподілу перебуває принцип рівної турботи й поваги до різних прагнень людей.

На сьогодні більшість досліджень, присвячених виявленню факторів правової свідомості особистості в пострадянську епоху, вирішуються в науковому полі філософії. Соціальна справедливість розглядається як соціальний фактори визнання державою пріоритету прав і свобод громадянина [5]. Справедливість, поряд з миром, злагодою і добром є визначальною змістовою характеристикою свідомості кожної людини [8]. Суспільними уявленнями про справедливість, законність, ефективність діючих юридичних норм визначається громадська думка про право [7].

Справедливість є змістовим компонентом правосвідомості; в комплексі з принципами й основними поняттями права, морально-правовими цінностями,

зазначені феномени задають правову позицію особистості, формують її правову культуру соціуму [12].

У психології зв'язок правової свідомості з уявленнями про справедливість досліджено М.В. Медведченковою [6].

Метою даної психологічної розвідки стало дослідження змісту поняття «справедливість» у буденній свідомості молодих представників двох людиноцентричних професій – вчителів-гуманітаріїв та психологів. Дослідження проводилось у 2012-2013 роках із залученням достатнього контингенту (n=84); вибірки порівняння рандомізувалися за статтю, віком (24-29 років) та рівнем освіти досліджуваних. Основними завданнями дослідження було виявлення:

1. структурно-семантичних ознак ядра концепту «справедливість» методом зіставлення даних з лексикографічних джерел та асоціативних реакцій на слово-стимул; аналіз асоціацій, що входять в периферійну зону концепту; визначення характеру меж ядра та периферії;

2. психосемантичних диференційних профілів концепту «справедливість» у свідомості вчителів та психологів.

Згідно з даними провідних словників, справедливість – це людські відносини, дії, вчинки, які відповідають морально-етичним і правовим нормам; правильне, об'єктивне, неупереджене ставлення до кого-, чого-небудь. Синонімами слова є чесний, мудрий, безгрішний, об'єктивний, неупереджений. Антонімами – жорстокий, нечесний [10; 11]. Т.О. Федоренко виводить етимологічне коріння слова «справедливість» від давньоруського «прав» («істинний, справедливий») та «правда» («істина», «праведність», «чесність») [13].

Отже, словники розкривають два ядерні значення слова «справедливість»: поняття про належне, відповідне певним уявленням, про правоту та чесність; та справедливе ставлення до когось/чогось; неупередженість.

Філософську категорію «справедливість» у лінгвістичному плані ми розцінюємо як конструкт – багатомірне утворення, що вбирає в себе не лише денотативні, але і конотативні, образні, оцінні характеристики. Оскільки слово є продуктом психічного, то і психосемантичний зміст конструкта може видозмінюватися з часом.

Під час асоціативного експерименту досліджувані фіксували письмово свої безпосередні слова-реакції на пред'явлений конструкт. Побудова асоціативних комплексів слова-стимулу дозволила відобразити актуальні уявлення молодих спеціалістів про досліджуваний конструкт.

Згідно з результатами асоціативного експерименту, ядро концепту «справедливість» представлене таким рядом образів: *чесність* (13); *відсутня* (*немає*) (11); *рівноправ'я* (*рівність*) (9); *суд* (7); *закон* (6); *суспільство, герой-рятівник, рідкість* (4); *світло, воля, Феміда, право* (3). У відповідь на слово-стимул у свідомості студентів з'явилися образи, що відображають два ядерних значення наступним чином: 1. *чесність* (*щирість, об'єктивність*) (13); *суд* (7); *закон* (6); *право* (3); *демократія* (2), *правильність, юристи, міліція* (1); 2. *Феміда* (3); *Христос* (1). Тож, мікрополе основних значень концепту представлене словами *суд, закон, право, демократія, юристи, міліція* як захисники справедливості, а також *Феміда* та *Христос* як втілення неупередженості. *Рівність* (9) є близьким до даного концепту.

Значна частка ядра та периферії асоціативного поля представлена оцінними образами (39,3 % отриманих асоціатив): *відсутня* (*немає*) (11); *герой-рятівник, рідкість* (4); *світло* (3); *мрія, правильність* (2); *непередбачувано, актуально, потреба, мир, ідеал, міф, майбутнє, щастя, повнота, сльози, розпач, прагнення, казка, добро, олігарх, гроші, заздрість, визнання* (1). Помітно, що важливим для сучасної молоді є питання рівності між людьми, акцентується увага на відсутності в країні омріяної справедливості, а також на пануванні олігархів та культу грошей.

Серед інших асоціативних гештальтів було виділено підкатегорії «прояви справедливості»: *демократія, життя, навчання, юристи, міліція* та ін.)

(37,5% отриманих асоціатив) та «якості людини»: воля, відповідальність, моральність, відданість, порядність, людяність (23,2% асоціатив). Результати представлено на рис.1.

Рис.1. Основні гешталти концепту «справедливість»

Як очевидно, ядро концепту «справедливість» залишається сталим, в нього все більше проникають атитюдні реакції, що свідчить про значну актуальність проблеми справедливості в нашій країні для професіоналізованої молоді. За даними асоціативного експерименту можна стверджувати, що у 2012-2013 роках молодь була зневірена в існуванні соціальної справедливості та в дієвості права.

В подальшому було проведено дослідження семантичного простору концепту «справедливість» із застосуванням методу семантичного диференціала [3]. У структуру оцінювання концепту було покладено такі конструкти: твердий – м'який, ніжний – грубий, мужній – жіночний, дружний – ворожий, рідний – чужий, відкритий – закритий, енергійний – млявий, активний – пасивний, щирий – брехливий, творячий – руйнівний, могутній – слабкий, гарний – некрасивий, молодий – старий, реальний – фантастичний, простий – складний, зрозумілий – незрозумілий, ритмічний – хаотичний, мінливий – незмінний, природний – штучний, щирий – брехливий, вільний – залежний, світлий – темний, плавний – рвучкий. Ступінь виразності зазначених якостей репрезентувався в діапазоні таких показників: «+3» – сильно виражена якість до «-3» – сильно виражена протилежна якість; «0»

означав відсутність зв'язку між поняттям і якістю. З огляду на розмір вибірки, нижньою межею статистичної значущості показників було обрано 0,300.

З метою визначення кількості вилучених факторів було використано метод головних компонентів Varimax-обертання із застосуванням критерію нормалізації Кайзера. При обрахуванні показників групи вчителів обертання зійшлися у 6 ітерацій. Аналогічно з попередніми розрахунками визначалися показники в групі психологів, де процедури обертання зійшлися у 8 ітерацій.

Структуру вилучених факторів в обох підвибірках представлено в табл.1.

Таблиця 1.

Обернені суми квадратів навантажень компонентів з відсотками поясненої дисперсії та кумулятивами

Компоненти	Суми квадратів навантажень факторів					
	Загальні показники		Пояснена дисперсія %		Накопичення (%)	
	Вчителі	Психологи	Вчителі	Психологи	Вчителі	Психологи
1	4,53	4,32	25,21	28,82	25,21	28,82
2	3,01	2,18	16,72	14,56	41,94	43,38
3	2,19	1,65	12,21	11,04	54,15	54,43
4	1,90	1,33	10,59	8,93	64,74	63,36
5	1,81	1,20	10,05	8,05	74,80	71,41
6	1,29	—	7,19	—	82,00	—

Отже, в семантичному полі концепту «справедливість» у групі вчителів було вилучено шість факторів проти п'яти в групі психологів, що свідчить про більш складну семантичну диференціацію поняття вчителями. У факторній структурі першої групи ними пояснено порівняно більшу частину дисперсії (82 % проти 71,4%). Психологи виявили більшу відносну вагу провідного, першого, фактора та більш просту факторну структуру. Вчителі продемонстрували більш похилий графік «кам'янистого осипу» факторів.

Розглянемо зміст отриманих факторів у групі психологів.

Перший, двополюсний, фактор з долею поясненої дисперсії 28,82 %: творящий (0,861), могутній (0,843), дружній (0,820), активний (0,807), енергійний (0,687), щирий (0,568), вільний (0,534), темний (-0,571). Спостерігаємо очевидний семантичний акцент на творчій енергії, потужності та активності поняття.

Другий, двополюсний фактор, доля поясненої дисперсії 14,56%: хаотичний (0,877), темний (0,474), мінливий (0,753) на противагу зрозумілий (-0,395), вільний (-0,328), щирий (-0,307). Відмінності за шкалами тут закономірні: поняття «справедливість» сприймається як феномен нерегулярний, темний, мінливий, його природа протилежна до зрозумілих і «щирих» понять.

Зміст третього фактора (11,04%) – природний (0,874), зрозумілий (0,537), мінливий (-0,359) – дзеркально відображає зміст другого.

Четвертий фактор (8,93 %) – простий (0,852), вільний (0,438), темний (0,341) – це фактор сили.

Фактор п'ятий (8,05 %) – рвучкий (0,764), реальний (0,539) – це фактор активності.

Психосемантичний зміст факторів у групі вчителів.

Перший, однополюсний фактор, доля поясненої дисперсії 25,21%: твердий (0,925), ніжний (0,925), мужній (0,913), дружній (0,807), рідний (0,769), відкритий (0,576), молодий (0,545). Фактор розкриває семантику маскулінності, відкритості, близькості.

Другий, однополюсний фактор з долею поясненої дисперсії 16,72%: ритмічний (0,916), енергійний (0,820), активний (0,740), щирий (0,727), відкритий (0,305). Виразна семантика активності, енергійності продовжує лінію маскулінних характеристик поняття.

Третій фактор двополюсний (12,21%): конструкти творящий (0,858), могутній (0,725), щирий (0,535), рідний (0,370), протиставлені конструкту відкритий (-0,400). Семантику сакрального, втаємниченого творення передано в цьому наборі цих ознак.

Фактор четвертий виявився двополюсним (10,59%): гарний (0,805), зрозумілий (0,718), могутній (0,504) тут протистоїть індикатору «вільний» (-0,457). Семантика несвободного позитиву закарбована цим фактором.

Фактор п'ятий (10,05%): мінливий (0,786), вільний (0,749), на протилежному полюсі – молодий (-0,598). Фактор відбиває активність, протиставлену новизні.

Фактор шостий (7,19%) однополюсний, слабо наповнений конструктами: реальний (0,871), активний (0,338). Фактор відображає семантику реалізму.

Висновок. В результаті проведення емпіричного дослідження було отримано такі результати. На перцептивному рівні свідомості для даного стимулу було виявлено такі провідні атрибуції: дружний, зрозумілий, щирий, простий, вільний. Когнітивний рівень свідомості молодих спеціалістів стосовно концепту «справедливість» представлений рясною низкою образів, найбільш частотними з яких виявились «чесність», «закон», «в'язниця», «покарання», «честь». ядро поняття є сталим. Асоціати чітко організовані в смислові групи й являють собою оцінку концепту, суспільні прояви концепту та людські якості, пов'язані з концептом.

Порівняльний аналіз диференційованої семантики концепту «справедливість» вчителями і психологами показав: згідно з провідними факторами, для психологів справедливість є осереддям творчої енергії, потужності та активності, хаотично мінливий і незрозумілий. Семантика маскулінності, відкритості, близькості, поряд із сакральною енергією творення притаманна оцінкам вчителів. Останні також виявили більш складну семантичну диференціацію поняття. Психологи ж продемонстрували більшу категоричність оцінок та простішу факторну структуру концепту.

Список літератури:

1. Войтов В.В. Соціально-філософський зміст правосвідомості : дис... канд. філос. наук: 09.00.03 / Запорізький національний ун-т. – Запоріжжя, 2007. – 200 с.

2. Дворкін Р. Ліберальна концепція рівності / Р. Дворкін // Лібералізм : антологія / [упоряд. О. Проценко, В. Лісовий]. – К. : Смолоскип, 2002. – С. 802-823.
3. Лозова О.М. Методологія психосемантичних досліджень етносу: (монографія) / Лозова О.М. – К.: Слово, 2011.– 176 с.
4. Лозова О.М. Семантика провідних екзистенціальних цінностей у сучасній свідомості / О.М. Лозова // Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Психологія.– 2007.– Вип. 37.– № 759. – С. 156 –160.
5. Манойло Н.Г. Світоглядно-мотиваційна визначеність правосвідомості: соціально-філософський дискурс. – Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук зі спеціальності 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії. – Запорізький національний університет, Запоріжжя, 2008.
6. Медведченкова М.В. Взаимоотношение правового сознания и представлений о справедливости : Дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05 : Москва, 2001. – 196 с.
7. Мостовщиков Л.Д. Правовое сознание в системе регуляторов социального поведения: Дис... канд. филос. наук. – Омск, 1995. – 205 с.
8. Носов И.П. Правосознание: духовные и мировоззренческие основания : Автореф. дис. ... канд. филос. наук : 09.00.11. – Волгоград, 2006. –190 с.
9. Ролз Д. Теория справедливости. – Новосибирск: НГУ, 1995. – 532 с.
10. Словник української мови: в 11 томах. – Том 9. – К., 1978. – С. 590.
11. Сучасний тлумачний словник української мови: 50 000 слів/ За заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В.В. Дубічинського. – Х.: ШКОЛА, 2006. – 832 с.
12. Турбова Я. В. Правосознание в структуре юридической деятельности : Дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 : СПб., 2000. – 183 с.
13. Федоренко Т.О. Правда і кривда: Засоби мовної виразності – антоніми / Т.О. Федоренко // Культура слова.–1980. –Вип.18. – С. 36-41.